

Změřte si svůj gender

Pojem gender vyjadřuje kulturní aspekt rozdílů mezi muži a ženami. Dotazník BSRI (Bem Sex Role Inventory) patří k nejpoužívanějším nástrojům, které slouží k měření genderu.

Pohlaví, představuje pojem běžně používaný v každodenním jazyce a lidé nemají problém s tím, co si pod ním představit. Pohlaví, v angličtině „sex“, pochází z latinského „secare“, které což znamená rozdělit, nebo rozřezat. Jsme „rozdělení“ na muže a ženy na základě biologických odlišností, které jsou jasné a evidentní.

Kromě pohlaví, které se v čase nemění a není závislé na vnějších faktorech, lze u každého člověka mluvit o socio-kulturním pohlaví – genderu, který zahrnuje specifické role, vzorce chování a normy pro ženy a muže. Protože gender je gender úzce spojeno s kulturou, jeho pojetí genderu se liší v různých kulturách i obdobích vývoje společnosti. Jako poukazuje Ann Oakley (2000), v žádném případě není pohlaví a gender totéž – „být mužem nebo ženou, chlapcem nebo dívkou, je stejně ([jako záležitosti fyziologického pohlaví i]) záležitostí oblečení, gestikulace, povolání, sociální sítě...“. U genderu se nejedná o dvě kategorie (jako u pohlaví), ale o celou škálu s póly nazvány nazvanými maskulinita a femininita. V tomto textu vám představíme způsob, jak tuto kategorii chápat, interpretovat a měřit. Rovněž zde uvádíme normy pro českou populaci. Jedná se tedy vlastně o kompletní test, který můžete hned začít používat.

Dotazník Bem Sex Role Inventory – BSRI (Sandra Bem, 1974) patří ve světě k nejpoužívanějším nástrojům k měření gender (pro další nástroje viz. závěr článku). Pojem gender v dotazníku vyjadřuje kulturní aspekty rozdílů mezi mužem a ženou. Tyto jsou reprezentovány v kulturních stereotypch, představách o typické ženě a typickém muži. Představují shluk charakteristik, které jsou sdruženy pod pojmy maskulinita a femininita. Za typicky maskulinní charakteristiky jsou považovány například: nezávislý, agresivní, dominantní, aktivní, odvážný, soutěživý, bystrý, sebejistý a jiné. K femininitě se vážou charakteristiky jako emocionální, submisivní, závislá, citlivá, něžná, věrná, stydlivá, soucítící a jiné (Williams, Best 1990, in Burn 1996). Tyto vlastnosti se mnohou u jedinců vyskytovat nezávisle na jejich pohlaví, i když ve větším množství případů odpovídá femininita psychologickému profilu ženy a maskulinita profi-

lu muže. Jedním z největších příspěvků Sandry Bem je, že poukázala na to, že jde o dvě nezávislé škály – jeden člověk může být zároveň maskulinní i femininní. Tento genderový profil, který v populaci není tak častý, nazývá „androgyny“ (původně z řeckého andro – muž a gyn – žena). Tato kombinace umožňuje lidem jednat více nezávisle na kulturních stereotypch vážících se na jejich pohlaví, a jsou tak v sociálním prostředí víc situačně adaptabilnější (Bemová, 1975), spokojenější v partnerských vztazích a mají vyšší sebevědomí (Shimomaka, Yoshiko, Nakarhto, Katsuharu et al., 1997).

Dotazník BSRI – vznik a pozadí

Dotazník BSRI tvoří 20 maskulinních, 20 femininních a 20 na genderu nezávislých charakteristik. Každou vlastnost u sebe subjekt člověk hodnotí na škále 1 až 7 podle toho, nakolik je pro něho něj charakteristická. Výsledek tvoří tři skóry – skór femininity, maskulinity a z nich se odvozuje odvozený skór androgynie. Uvedený nákras zobrazuje čtyři kategorie pro zařazení výsledného skóreu androgynie.

Při konstruování dotazníku vytvořila Sandra Bemová seznam obsahující 200 charakteristik, které byly neutrální vzhledem k sociální desirabilitě a 200 charakteristik, které byly buď sociálně žádoucí nebo nežádoucí. Všechny vybrané vlastnosti se mohly vztahovat jak na ženy tak na muže. 100 studentů hodnotilo u každé položky, nakolik je v americké společnosti žádoucí, aby byl muž/žena např. agresivní (položka ze seznamu). Sociální (genderovou) žádoucnost charakteristik hodnotili studenti na sedmi bodové škále, 50 studentů hodnotilo u všech položek žádoucnost pro ženy, druhá půlka pro muže. Bemová vytvořila BSRI z charakteristik, které byly hodnoceny jako výrazně víc žádoucí pro jedno z pohlaví, a to jak muži tak ženami. Neutrální položky byly rovněž vybrány na základě shody mužských a ženských posuzovatelů.

Sandra Bem zveřejnila svoji metodu (Bem, S. L.: The measurement of psychological androgyny. Journal of Counseling & Clinical Psychology, 1974, 42, 155-162)

DANA FAJMONOVÁ (1981)

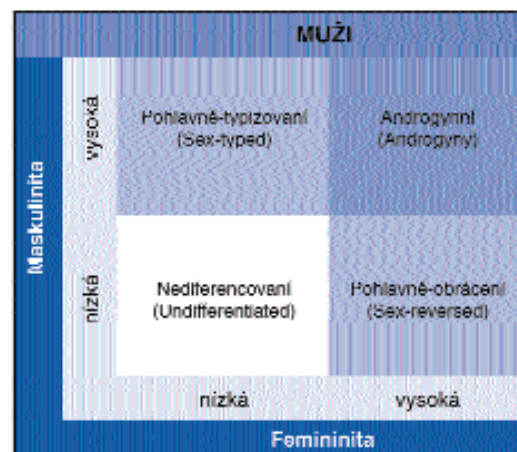
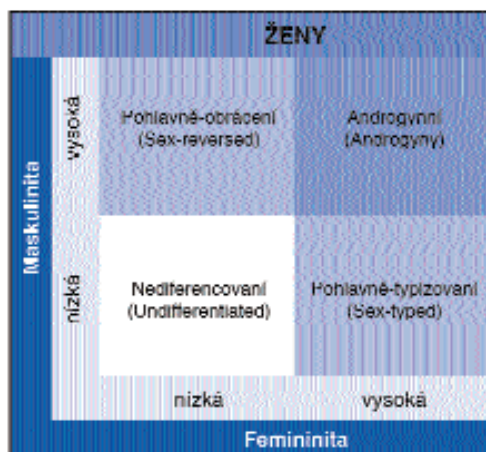
Studentka 5. ročníku psychologie na FF UK v Praze. V práci se věnuje psychodiagnostice a personalistice. Zajímá se o koučování a psychoterapii zaměřenou na tělo.

MICHAL OSUSKÝ (1981)

Student 4. ročníku sociologie na FSV UK v Praze. Vyučuje metody výzkumu na FSV UK. Pracuje jako analytik a statistik v soukromé společnosti zabývající se výzkumem. Organizuje a zpracovává studentské hodnocení výuky na FSV a FF UK. Je autorem stránky www.seminarky.sk.

ČTYŘI AKTEGORIE VÝSELDNÝCH SKÓRŮ V BSRI

Literatura

Bem, S. L. (1974).: The measurement of psychological androgyny. *Journal of Counseling & Clinical Psychology*, 1974, 42, 155-162.

Bem, S.L. (1975). Sandra; Sex Role Adaptability: One Consequence of Psychological Androgyny. *Journal of Personality and Social Psychology* 1975, Vol. 31, No. 4, pages 634-643.

Burn, S.M. (1996).: *The Social Psychology of Gender*. McGraw Hill. 1996

Oakley, A. (2000).: Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál.: Praha (2000)

Pryzgo, J., Chrisler, J. C. (2000).: Definitions of Gender and Sex: The Subtleties of Meaning. *Sex Roles: A Journal of Research*, Oct, 2000 (dostupné z www.findarticles.com)

Shimonaka, Yoshiko, Nakarhito, Katsuharu et al. (1997).: Androgyny and successful adaptation across the life span among Japanese adults. *Journal of Genetic Psychology*, Dec 1997, Vol. 158, page 389.

<http://www.garysturt.free-online.co.uk/bem.htm> (detailnější vysvětlení BSRI)

<http://www.mindgarden.com/Assessments/Info/beminfo.htm> (popis a možnost z

[http://www.mindgarden.com/Assessments/name\(a-c\).htm](http://www.mindgarden.com/Assessments/name(a-c).htm)

akoupení manuálu anglické verze BSRI)

www.garysturt.free-online.co.uk/bem.htm

www.mindgarden.com/Assessments/Info/beminfo.htm

[www.mindgarden.com/Assessments/name\(a-c\).htm](http://www.mindgarden.com/Assessments/name(a-c).htm)

a poskytla ji volně k použití pro výzkumné účely. Protože gender je vázán na specifický kulturní prostředí, k dotazníku neposkytla obecně platné normy, ale doporučila, aby se normy vytvářely vždy pro specifické prostředí – zaměřené napro skupinu, kterou chceme posuzovat. Podívejme se společně, nakolik je dotazník citlivý k prostředí českému.

Adaptace dotazníku do českého prostředí

Z postupu vytváření dotazníku je evidentní, že byl konstruován pro americké prostředí (výběr typických charakteristik byl proveden americkými studenty). Při adaptaci dotazníku do českého prostředí jsme stáli před otázkou, zda provést i první krok – a sice výběr specifických charakteristik pro české prostředí, nebo jen vytvořit tuzemské normy. Rozhodování mezi těmito research designy výzkumnými uspořádáními přístupy bylo obtížné. Vytvoření nového vlastního dotazníku by sice přineslo vyšší validitu, zároveň by však znamenalo nemožnost mezikulturálního porovnávání (s výsledky BSRI v jiných zemích) a také vyšší náklady. položilo proti sobě na misky vah dvě skupiny výhod: na jedné straně vyšší validitu, a na straně druhé nemožnost mezikulturálního porovnání (s výsledky BSRI v jiných zemích), a v neposlední řadě i vyšší náklady. Naše rozhodování urychlily výsledky výzkumu Williamse a Besta (Williams, Best 1990, in Burn 1996), kteří tvrdí, že genderové stereotypní představy jsou do vysoké značné míry konzistentní i mezi-kulturně. V mezinárodním výzkumu stereotypů, který se uskutečnil u 30 různých národů, byla v 75 procentech % případů byla dosažena shoda ve 49 maskulinních a 25 femininních charakteristikách. Rozhodli jsme se použít originální verzi BSRI a nevytvářet vlastní dotazník.

BSRI jsme využili v rámci výzkumu copingových strategií a jejich závislosti na genderu (zatím nepublikovaný). Jednalo se o reprezentativní dotazníkové šetření české populace (N=387) ve věku 30 až 50 let, co je pro standardizaci psychologického testu poměrně kvalitní vzorek. Sběr dat provedla a data k tomuto výzkumu laskavě poskytla firma Qed & Quod, s.r.o. (www.qedquod.cz).

Dotazník jsme překládali z anglického originálu. Vytvoření finální verze předcházela dvě kola pilotáže, kde

jsme se snažili odladit jednotlivé položky tak, aby byly srozumitelné pro co nejširší populaci. V dotazníku ostaly zůstaly dvě položky, které mohou být v tomto ohledu problematické – maskulinní a femininní, pro které jsme ale nenalezli obsahově lepší český ekvivalent.

Výsledky ukázaly, že škály jsou i v českém prostředí poměrně konzistentní a lze je bez problémů použít.

Quo vadis obraz české ženy a českého muže?

Existují dva faktory, které mohly mírně zhoršit snížit původní validitu testu – přesun přes oceán (překlad a socio-kulturní rozdíly a překlad) a přenos o 30 let v čase. Oběma faktorům se teď krátce budeme krátce věnovat v následujícím textu.

Je zajímavé sledovat, které charakteristiky utváří jádro obou konstruktů (viz. tabulka korelací). Zdá se, že škála maskulinity je konzistentnější, zatím co škála femininity je o něco méně konzistentní. To je způsobeno jednak nižšími korelacemi některých položek, ale možná také tím, že genderový obraz ženy je v procesu změny – kdy část žen v české společnosti začíná nabývat vyšších skóreů na škále maskulinity – v procesu emancipace. Naší pracovní hypotézou je, že se profil české ženy zdvojuje – jeden typ je původní profil neemancipované ženy (s nižší prestiží, větším důrazem na roli v domácnosti, méně racionální a více emocionální), zatímco druhý, – nově vznikající typ, je profil emancipované ženy, který se částečně blíží profilu mužskému.

Upozorňujeme čtenáře na dvě roviny úvah v rámci genderové problematiky – jedna je „genderový obraz“, který je vytvářen názorem populace na typické reprezentanty obou pohlaví, a druhá je, nakolik je tento obraz vztahován na sebe konkrétními respondenty. Posun tohoto obrazu není možné pomocí BSRI sledovat, bylo by nutné vytvořit vlastní dotazník. Je ale možné sledovat, jak se v tomto obrazu (operacionalizovaného operacionalizovaném pomocí BSRI), vidí česká populace a z čeho se utváří jádra maskulinity a femininity. Toto je vidět v tabulce korelací.

Zároveň bychom chtěli upozornit na to, co se z genderového konstruktů vytrácí – a to buď proto, že cha-

DOTAZNÍK (MUŽSKÁ VERZE)

1) Sebejistý/á	1 2 3 4 5 6 7	21) Spolehlivý	1 2 3 4 5 6 7	41) Srdečný	1 2 3 4 5 6 7
2) Poddajný	1 2 3 4 5 6 7	22) Rád analyzuji	1 2 3 4 5 6 7	42) Vážný	1 2 3 4 5 6 7
3) Nápomocný	1 2 3 4 5 6 7	23) Solidární	1 2 3 4 5 6 7	43) Zaujímám rozhodné stanovisko	1 2 3 4 5 6 7
4) Prosazující své názory	1 2 3 4 5 6 7	24) Žárlivý	1 2 3 4 5 6 7	44) Něžný	1 2 3 4 5 6 7
5) Veselý	1 2 3 4 5 6 7	25) Mám vůdcovské dovednosti	1 2 3 4 5 6 7	45) Přátelský	1 2 3 4 5 6 7
6) Náladový	1 2 3 4 5 6 7	26) Citlivý k potřebám druhých	1 2 3 4 5 6 7	46) Agresivní	1 2 3 4 5 6 7
7) Nezávislý	1 2 3 4 5 6 7	27) Pravdomluvný	1 2 3 4 5 6 7	47) Důvěřivý	1 2 3 4 5 6 7
8) Stydlivý	1 2 3 4 5 6 7	28) Ochotný riskovat	1 2 3 4 5 6 7	48) Nevýkonný	1 2 3 4 5 6 7
9) Svědomitý	1 2 3 4 5 6 7	29) Chápající	1 2 3 4 5 6 7	49) Vůdcovské chování	1 2 3 4 5 6 7
10) Atletický	1 2 3 4 5 6 7	30) Tajnůstkařský	1 2 3 4 5 6 7	50) Dětský	1 2 3 4 5 6 7
11) Citlivý	1 2 3 4 5 6 7	31) Lehce se rozhodující	1 2 3 4 5 6 7	51) Přizpůsobivý	1 2 3 4 5 6 7
12) Teatrální	1 2 3 4 5 6 7	32) Soucitný	1 2 3 4 5 6 7	52) Individualistický	1 2 3 4 5 6 7
13) Asertivní	1 2 3 4 5 6 7	33) Upřímný	1 2 3 4 5 6 7	53) Užívám vulgární jazyk	1 2 3 4 5 6 7
14) Lichotivý	1 2 3 4 5 6 7	34) Soběstačný	1 2 3 4 5 6 7	54) Systematický	1 2 3 4 5 6 7
15) Šťastný	1 2 3 4 5 6 7	35) Ochotný utěšovat druhé	1 2 3 4 5 6 7	55) Soutěživý	1 2 3 4 5 6 7
16) Silná osobnost	1 2 3 4 5 6 7	36) Ješitný	1 2 3 4 5 6 7	56) Mám rád děti	1 2 3 4 5 6 7
17) Loajální	1 2 3 4 5 6 7	37) Dominantní	1 2 3 4 5 6 7	57) Taktní	1 2 3 4 5 6 7
18) Nepředvídatelný	1 2 3 4 5 6 7	38) Smířlivý	1 2 3 4 5 6 7	58) Ambiciózní	1 2 3 4 5 6 7
19) Energický	1 2 3 4 5 6 7	39) Příjemný	1 2 3 4 5 6 7	59) Jemný	1 2 3 4 5 6 7
20) Femininní	1 2 3 4 5 6 7	40) Maskulinní	1 2 3 4 5 6 7	60) Zakládám si na tradicích	1 2 3 4 5 6 7

Před vámi se nachází seznam osobnostních charakteristik. Vaším úkolem je každé z nich přiřadit hodnotu na sedmibodové škále podle toho, nakolik vás daná charakteristika vystihuje.

- 1) vůbec
2) téměř vůbec
3) spíše ne
4) někdy ano, někdy ne
5) spíše ano
6) téměř úplně
7) úplně

Vyhodnocení

U položky 53 je třeba před vyhodnocením převrátit škálu (např. operaci: výsledný skóre = 8 - původní skóre)

Skóre maskulinity získáme vypočtením průměru z hodnot každé třetí položky, počínaje položkou 1. Výpočet: průměr z otázek (1, 4, 7, ..., 55, 58)

Skóre femininity získáme vypočtením průměru z hodnot každé třetí položky počínaje položkou 2. Výpočet: průměr z otázek (2, 5, 8, ..., 56, 59)

Skóre androgynie získáme, když od skóre maskulinity odečteme skóre femininity. $Andr = Mas - Fem$

Upravený skóre androgynie (U-Andr) vypočítáme podle vzorce $U-Andr = ((M+F)/2) - (M-F)^2$

Pozn.: Ženskou verzi dotazníku tvoří ty samé položky v ženském rodu.

rakteristiky jsou buď na genderu nezávislé, nebo už jsou pro obrazy muže a ženy ne příliš aktuální. U maskulinního genderu je to (vybíráme charakteristiky s korelací pod 0,4) asertivní a agresivní a u femininního genderu je to stydlivá, loajální, lichotivá, veselá a dětská. Necháváme na čtenáři, ať posoudí, které charakteristiky se vytrácejí z jakého důvodu, protože v rámci našeho research designu výzkumného přístupu uspořádání není možné na tuto otázku odpovědět. Sledování těchto procesů je rovněž velice zajímavým námětem na další výzkum.

Možnosti využití BSRI

BSRI je jednoduchý a rychlý pro administraci. Jeho využití je různorodé, od výzkumů zaměřených na vztah femininity a maskulinity a nejrůznějších sociálních fenoménů až po klinickou oblast, kde může být nápomocný při práci se sexuální identitou, transexuálistem transsexualitou a jinými oblastmi, ve kterých je důležité pracovat s psychologickými aspekty a prožíváním vlastní sexuální identity.

Nelze pominout ani populárně-vědecký aspekt tohoto dotazníku, protože téma sexuální identity je také velice populární mezi laickou veřejností. Nabízíme dotazník a normy volně k využití pro vědecké nekomerční účely. V případě, že budete mít zájem využít tuto verzi BSRI i jiným způsobem, kontaktujte nás prosím na adrese bsri@qedquod.cz

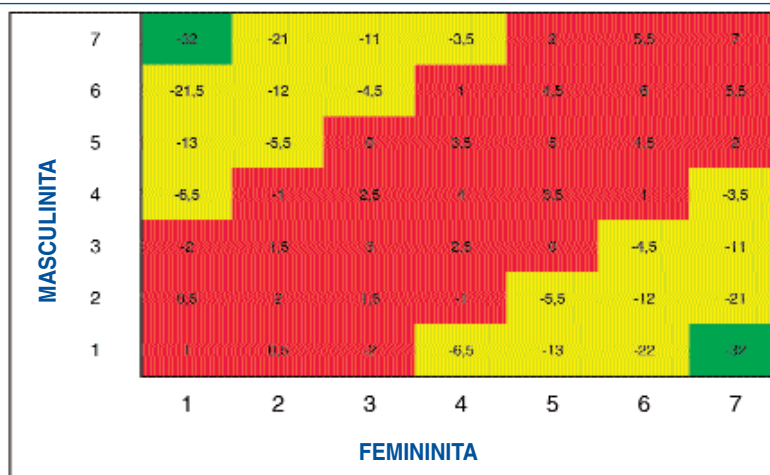
Interpretace skóre

Skóre maskulinity a femininity je dobré interpretovat podle tabulek percentilů.

Skóre androgynie (navrhnutý Sandrou Bemovou) má rovněž své percentily v tabulce, jeho interpretace je ale poněkud problematická: vzhledem k tomu, že se skóre pohybuje od -7 do +7 a pásmo androgynie je právě uprostřed škály (kde je maskulinita a femininita přibližně stejná). Nejvyšší androgynie je kolem padesátého percentilu. Nulový percentil znamená silnou femininitu, 100-tý. percentil naopak vysokou maskulinitu. Kromě toho má tento skóre další nevýhodu – nerozlišuje mezi androgynními a mezi nediferencovanými (viz. tabulku v úvodu článku Čtyři kategorie výsledných skóre

VIZUALIZACE ROZLOŽENÍ U-ANDR SKÓRU PODLE DIMENZÍ MASKULINITY A FEMININITY

Další dotazníky pro měření gender

Combined Gender Identity And Transsexuality Inventory
The Personal Attributes Questionnaire (PAQ) by Spence
The Moir-Jessel Brain Sex Test

Gender a rod

V češtině se užívá někdy pro překlad pojmu gender český výraz „rod“. Protože však překlad není úplně odpovídající a užívaný, používáme v textu původní anglický termín „gender“.

Poděkování

Děkujeme Hance Fabiánové a Petrovi Halvovi za spolupráci při výzkumu a komentáře k pracovním verzím tohoto textu. Rovněž děkujeme společnosti Qed & Quod, s.r.o. a její divizi Biopsys za materiální zabezpečení výzkumu.

rů v BSRI). Skór androgynie tedy nepostihuje intenzitu profílce, ale jenom poměr maskulinní a femininní složky.

Z těchto důvodů náš tým navrhl vlastní skór, který by (a) měl nejvyšší skóry (100.-tý percentil) v oblasti androgynie, a (b) dife-

rencoval by mezi všemi kategoriemi v následujícím pořadí:

- androgynní: vysoké skóry
- pohlavně nediferencovaní: střední skóry
- pohlavně diferencovaní: nízké skóry

NORMY POPULACE VE VĚKU 30 AŽ 50 LET

Percentil	Maskulinita	Femininita	Skór androgynie	Upravený skór androgynie
1%	2,4	3,1	-2,7	-4,0
5%	2,9	3,6	-2,0	-0,5
10%	3,2	3,9	-1,6	0,8
15%	3,5	4,0	-1,4	1,9
20%	3,6	4,2	-1,2	2,3
25%	3,8	4,3	-1,1	2,7
30%	3,9	4,3	-0,9	3,1
35%	4,0	4,4	-0,8	3,3
40%	4,1	4,5	-0,6	3,5
45%	4,2	4,5	-0,5	3,7
50%	4,3	4,6	-0,4	3,9
55%	4,3	4,7	-0,2	4,0
60%	4,4	4,8	-0,1	4,1
65%	4,5	4,8	0,0	4,2
70%	4,6	4,9	0,1	4,3
75%	4,8	5,0	0,2	4,4
80%	4,9	5,1	0,4	4,4
85%	5,0	5,2	0,6	4,6
90%	5,2	5,3	0,9	4,7
95%	5,5	5,5	1,4	4,9
99%	6,1	6,1	2,3	5,3

POD LUPOU: KONSTRUKT GENDERU V BSRI: KONCEPCE GENDERU VE VÝZKUMECH

Kolem pojmu genderu se točí mnoho definicí, a lze říct, že ani vědecká obec si není zcela jistá, jakým způsobem tyto pojmy používat. Označení „sex differences“ a „gender differences“ jsou často používána jako synonyma, a to i v tom stejném jednom článku. Další autoři dali gender do titulku svého článku, ale v textu se odvolávají na sex differences. Lze se dokonce setkat při diskuzích výsledků výzkumů procesů v mozku s odvoláváním se na gender potkanů (Pryzgodá & Chrysler, 2000).

Lidé, kteří gender studují, se nejčastěji shodnou na tom, že pohlaví (sex) odkazuje spíše k biologii lidí (být fyziologicky mužem nebo ženou), kdežto gender se týká kulturně-sociálně-psychologických aspektů být mužem či ženou být mužem, či ženou. Zajímavé je, že i některé studie, které takto gender definují, nakonec ve výsledných tabulkách uvedou jako gender differences rozdíly mezi probandy mužského a ženského pohlaví. V těchto studiích často chybí nástroj na měření genderu, jakým je například BSRI.